

Milica MILIĆ*
Student Pravnog fakulteta
Univerziteta u Beogradu

Studentski rad
Primljeno: 25. januar 2023.
UDK: 343.26
343.26(497.11)
<https://doi.org/10.47152/rkkp.61.2.8>

KAZNA ZATVORA U 21. VEKU**

Problem kriminaliteta predstavlja složeno pitanje na koje se ne može dati jedinstven odgovor. U cilju rešavanja ovog problema, države sveta koriste dva načina: prevenciju (delovanje na potencijalne učinioce da ne vrše krivično delo, ali i na učinioce da ih dalje ne vrše) i kažnjavanje, pri čemu se koristi čitav spektar kazni. Iz tog spektra, izdvojicemo kaznu zatvora, koja predstavlja i temu ovog rada. Kazna zatvora predstavlja najznačajniju kaznu, ali kao i sve drugo u ovom životu, ni ona nije savršena. U ovom radu biće reči o mestu koji ona zauzima u zakonodavstvima određenih zemalja, ciljevima koje treba da ispuni, načinu njenog sprovođenja, vrlinama i manama, te sveopštem utisku koji se iskristalisao o njoj. Najviše će se govoriti o teorijama o svrsi kažnjavanja koje su se u istoriji iskristalisale, retributivnoj i rehabilitacionoj i o ulozi koju kazna zatvora obavlja u njima.

Ključne reči: kriminalitet, zatvor, kazna, prevencija.

1. Uvod

Kada je nastala, kazna zatvora služila je samo kao sredstvo obezbeđenja, to jest, kao garancija da će se izvršiti druge kazne. U zatvore su smeštani ljudi

* E-mail: m.milich99@gmail.com

** Drugonagrađeni rad na sedmom Nagradnom tematu za mlade kriminologe raspisanog od strane Sekcije za kriminologiju Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu.

koji bivaju osuđeni na telesne kazne ili smrt. Razvojem humanističkih ideja, koje slobodu čoveka stavljaju u prvi plan, stiču se uslovi da ova kazna zameni svirepost u kažnjavanju koja je obeležila srednji vek. Danas, ova kazna predstavlja najvažniju kaznu u krivičnom pravu, i kao takva, ona je tema mnogobrojnih naučnih radova i polemika. Na taj način otvorilo se pitanje svrhe kazne, drugim rečima, koji cilj kazna treba da ostvari. Na ovo pitanje mnogi su pokušali da daju odgovor, te su se tako formirale tri teorije. Prva teorija, apsolutna, prednost daje retribuciji, odnosno, vraćanju učiniocu milo za drago. Druga, pak, prednost daje rehabilitaciji i resocijalizaciji učinioca. Ova teorija se zove relativna teorija. Treća teorija, predstavlja mešavinu ove dve. Drugim rečima, cilj kazne je i retribucija i rehabilitacija.

Fokus ovog rada je na analizi sva tri tipa kažnjavanja, kroz analizu kaznenog sistema tri države u kojima se oni primenjuju. Prva država koja će biti analizirana je SAD u kojoj je akcenat stavljen na retribuciju. Govorićemo o problemima sa kojima se Američki kazneni sistem suočava, a zatim će biti reči i o tri trenutno veoma kontroverzne teme, privatnim zatvorima, supermax zatvorima i tzv. black sites, odnosno, tajnim zatvorima Centralne obaveštajne agencije. Druga država o kojoj će biti reči je Danska koja prednost daje rehabilitaciji i resocijalizaciji, zbog čega najveći procenat osuđenih lica svoju kaznu služi u otvorenim zatvorima. Zatim će biti reči i o kaznenom sistemu Srbije koji svrhu kažnjavanja vidi i u retribuciji i u rehabilitaciji osuđenog.

U zaključku, biće prikazana komparacija oba sistema i mesto našeg sistema između njih, problemi sa kojima se susrećemo i uporedne metode kojima bi smo mogli da ih rešimo.

2. AMERIKA – Put do pakla često je popločan dobrim namerama

2.1. Istorijski razvoj

Kroz istoriju Američki penalni sistem prošao je kroz nekoliko faza u svom razvoju. U prvoj fazi osuđenici su kaznu izdržavali zajedno, smeštajni i higijenski uslovi su bili jako loši, kazne neadekvatne i surove. Osuđenici su spavali na hladnim podovima i nisu imali čime da se pokriju. Ova faza je trajala do 1830. godine i zasnivala se na čistoj osveti, odnosno, na principu odmazde za učinjeno delo. Sledeću fazu karakteriše uvođenje pensilvanijskog i oburnskog sistema. Pod uticajem Kvejkera uvode se zasebne zatvorske jedinice. Naime, zatvorenici su kazne izdržavali potpuno odvojeno u zasebnim ćelijama, bez bilo kakvog kontakta sa drugim ljudima, a jedinice su bile jako oskudno opremljene. Cilj ovog sistema bio je da osuđenici razmišljaju o tome šta su uradili i da se, uz pomoć verskih

službi, pokaju za svoj zločin. Međutim, ovaj sistem pokazao se kao jako loš. Prvo, izuzetno je bio skup i drugo, jako pogubno je delovao na psihu osuđenika koje je deprivacija dovodila i do ludila. Zato se prešlo na oburnski sistem, koji je trebao da otkloni probleme prethodnog sistema. U ovom sistemu, osuđenici su noći provodili u zasebnim ćelijama, a danju su radili sa drugim osuđennicima. Kako bi se sprečila kriminalna zaraza, govor osuđenika bio je strogo zabranjen i surovo kažnjavan. Međutim i ovaj sistem je ubrzo pokazao svoju lošu stranu. Osuđenici su u suštini bili robovi, a sistem izrazito korumpiran. O tome koliko je ovaj sistem okrutan govori i jedna presuda Vrhovnog suda u SAD iz 1890. god. U pitanju je slučaj *In Re Medley*: „značajan broj zatvorenika, čak i posle kraće izolacije, dolaze u stanje poluludila iz koga ne mogu izaći, dok drugi postaju ludački nasilni; treći pribegavaju samoubistvu“ (Jeffreys, 2013:126).

Upravo zato, Džon Hauard izvršava reformu zatvorskog sistema. Smatrao je da se učinilac može popraviti u zatvoru obrazovanjem i radom. Upravo zato, ovu eru karakteriše uvođenje kurseva za stručno osposobljavanje i obrazovanje, uslovni otpust i razdvajanje maloletnika. Grade se zajedničke prostorije u kojima bi zatvorenici provodili vreme, kao i kapele. Koliko je značajna ova reformatorska era govori i činjenica da se veliki broj njegovih koncepata i danas koristi, poput uslovnog otpuštanja i rehabilitacije osuđenika. Sledeća faza predstavlja korak unazad u odnosu na prethodnu fazu. Rad, umesto rehabilitacije, postaje kazna. Drugim rečima rad je kazna, a ne metod rehabilitacije. Zatvorenici su služili samo kao način sticanja dohotka, što jako podseća na kmeta iz feudalnog sistema.

Do ovog stadijuma u razvoju kaznenog sistema postojali su samo zatvori sa maksimalnim obezbeđenjem. Tek od pete faze koja je započela 1935. godine sa radom počinju i zatvori sa minimalnim obezbeđenjem i kategorizacija osuđenika po različitim zatvorima. Poslednju, šestu fazu karakteriše tendencija naglašavanja rehabilitacije i resocijalizacije, kao pokušaj uticanja na njihovu psihu. Zatvorenici su se u zatvorima obrazovali i osposobljavali da postanu korisni članovi društva. Danju su radili, naravno, za platu, a noću se vraćali u zatvor. Ovakav način ophođenja prema zatvorenicima naišao je na prihvatanje od strane običnih građana, ali i stručnjaka, uglavnom, zbog fokusa koji je stavljen na psihologiju osuđenika. Međutim, tokom 70-ih godina sledi otrežnjenje i razočaranje u sistem rehabilitacije, koje najbolje može biti opisano u konstataciji Roberta Martinsona ništa ne funkcioniše“. Sledi energično zalaganje za napuštanje sistema rehabilitacije i povratak na sistem retribucije izražen kroz već poznate parole „red i zakon“ i „dati im ono što zaslužuju“. Kao rezultat toga „naglo raste broj zatvorenih lica, ustanove postaju prenaseljene, prava osuđenika se masovno krše, a sa njima se sve brutalnije postupa“. Nezadovoljstvo zatvorenika raste, a sa njim i broj zatvorskih pobuna. Kao reakcija na sve veću nasilnost zatvorenika u Americi počinje

da se razvija ideja potpune izolacije osuđenika koja umnogome liči na propali eksperiment pod nazivom pensilvanijski sistem. U pitanju je ideja o tzv. super-maksimum-bezbednom-zatvoru ili, kraće, super-max zatvoru o kome će kasnije biti reči. Sledeće što će biti predstavljeno jesu problemi sa kojima se penalni sistem u Americi suočava danas.

2.2. Problemi Američkog kaznenog sistema

Kao što je već napomenuto, povratak na sistem retribucije dovodi do ekspanzije zatvoreničke populacije. Naime, predsednik Ričard Nikson (1969–1974) započinje svojevrsnu legislativnu reformu koja rezultira donošenjem rigoroznih krivičnih zakona koji su podstrekivali sudije da izriču prekomerne kazne zatvora. To su bili sledeći zakoni:

Zakon o obaveznom minimalnom kažnjavanju (Mandatory minimum sentencing laws) koji obavezuju sudije da izriču obavezne duge kazne zatvora, iako je očigledno da bi se kraćom kaznom ili, pak, alternativnom kaznom postigla svrha kažnjavanja.

Pravilo osude za tri krivična dela (Three strikes laws) koji podrazumevaju da se osuđenom na bilo koja tri krivična dela obavezno izriče dugotrajna kazna zatvora.

Ronald Regan i Džordž Buš Stariji nastavljaju Niksonovu kampanju još rigoroznijim merama za posedovanje i korišćenje bilo kojih psihoaktivnih supstanci. Ovi propisi doveli su ne samo do enormne ekspanzije zatvoreničke populacije, već i do mnogobrojnih nepravedno rigoroznih kazni za nenasilna krivična dela. Neka istraživanja pokazuju da se broj osuđenih za posedovanje i korišćenje droge povećao za 1100% od 1980. god. (Mauer, King, 2007: 2), a više od polovine onih koji konzumiraju drogu konstantno ne dobija lečenje koje mu je potrebno. Kao rezultat gore pomenutih propisa, Amerika danas ima ubedljivo najveću stopu zatvoreničke populacije u svetu. Kao primer može se navesti podatak da se u 2006. godini u zatvorima nalazilo 2.333.331 zatvorenik, a taj broj je iz godine u godinu nastavljao da raste.

Zato i ne bi trebalo da predstavlja iznenađenje da je najveći problem zatvora prenatrpanost iz kojeg dalje izviru drugi problemi, poput nasilja u zatvorima, čestih pobuna, formiranja bandi, distribucija droge unutar i izvan zidina i tako dalje. Naime, zatvorenička populacija je postala veliki društveni problem, upravo zbog organizovanja bandi koje unutar zatvora preuzimaju kontrolu nad nekim bandama izvan zidina. Stopa nasilja u zatvorima raste konstantno, a glavni „krivci“ za to jesu upravo te bande koje svoje „ratove oko teritorije“ prenose unutar zidina zatvora. Ovi sukobi se često završe sa žrtvama i to kako među osuđenima (i onih koji su u bandama i onih van njih) tako i među stražarima. Najveći problem predstavlja tzv. Arijevsko bratstvo koje kontroliše distribuciju velike količine

droge unutar i izvan zatvora. Odgovorni su za veliki broj ubistava svake godine, a bave se švercom narkotika i prostitucijom. Mogu se prepoznati po tetovažama koje se uglavnom sastoje od neonacističkih i rasističkih motiva.

Drugi bitan problem je ekonomske prirode. Održavanje ovako velikih zatvora je veoma skupo. U literaturi se navodi podatak da se za svakog osuđenika izdvaja 30 dolara dnevno, a za zatvorenike u super maks zavodima je potrebno izdvojiti i do 50 dolara na dnevnom nivou. A kako je već napomenuto Američka zatvorska populacija važi za jednu od najvećih u svetu. Kako budžetski sistem iz godine u godinu izdvaja sve veću količinu novca za zatvore, i kako on ne može da se nosi sa time, Amerika se okrenula ka privatizaciji zatvora, o čemu će biti reči u sledećem odeljku.

2.3. Privatni zatvori

Privatni zavodi otvaraju se sa ciljem da se rastereti sistem zavodskih ustanova tako što bi se smanjio broj osuđenika u njima, ali i smanjio teret koji poreski obveznici trpe. U Americi postoji sistem pune privatizacije koja podrazumeva da privatni subjekat ima punu kontrolu nad zavodskom ustanovom. O ovoj temi mnogo se polemicalo. Pobornici ove ideje ističu da se na ovaj način obezbeđuje isti nivo bezbednosti i brige prema zatvorenicima kao i u državnim zavodima, ali uz manje troškove. Kvalitet usluga i uslova je bolji, a recidivizam smanjen. Ističe se da je više rehabilitacionih programa i da su kvalitetniji. Ovakva vrsta zavoda omogućava uštedu troškova i to na nekoliko načina. Prvi način je na planu izgradnje kompleksa – u cilju sticanja profita privatnici brže i efikasnije izgrađuju komplekse. Drugi način uštede troškova dovodi se u vezu sa smanjenim troškovima radne snage (razvijena tehnologija zamenjuje radnike pa je automatski smanjen broj radnih mesta i smanjeni su troškovi koji se izdvajaju za plate). Značajno manje novca se izdvaja za mašine, transportna vozila i tehničko održavanje svih sistema koji menjaju ljudsku radnu snagu. Protivnici ove ideje, pak, ističu da je privatnicima profit jedini i glavni cilj, a ne rehabilitacija. Privatnici su plaćeni po glavi zatvorenika, i zato nastoje da u njihove zavode smeste što veći broj zatvorenika na jako dugo vremena. Ova tendencija ne pomaže smanjenju zatvoreničke populacije, iako su ovi zavodi, ironično, nastali s ciljem da se ona smanji. Druga velika zamerka tiče se korupcije koja predstavlja sve veći problem. S obzirom na to da je svakom privatniku najvažniji profit, a da su privatni zatvori plaćeni po glavi zatvorenika, mnoge kompanije, poput CCA i The GEO group¹ izdvajaju milione na lobiranje predstavnika legislativnih organa da ostave

1 The GEO group and CCA (Corrections Corporation of America) predstavljaju najveće privatne zatvore u Americi u kojima je smešten najveći broj zatvorenika.

na snazi rigorozne zakone i podmićivanje sudskih organa da izriču što duže kazne. Treća zamerka je način ophođenja prema osuđenima, tačnije eksploatacija radne snage i kršenje ljudskih prava.

Međutim i pored ovolikih polemika, neki opšti zaključak o radu privatnih zatvora se ne može izvući, s obzirom na to da su različita istraživanja u različitim državama dala različite rezultate. U nekim državama privatni zatvori su pokazali bolji kvalitet rada nego državni, ali zato su u nekim državama pokazali katastrofalne podatke. Na primer, u nekim državama poput Floride se pokazalo da je stopa recidivizma niža, ali je zato jedno drugo istraživanje sprovedeno u zatvoru koji je u vlasništvu The GEO group otkrilo ogromne propuste u zaštiti zatvorenika od pandemije korona virusa. Uprava zavoda u Levenvortu u Kanzasu, je nastavila da drži zatvorenike u prenatrpanim prostorijama bez primene preventivnih mera što je rezultiralo nekontrolisanim širenjem virusa.

Bez obzira na različite zaključke različitih istraživanja, puna privatizacija se iz Amerike proširila uglavnom na zemlje engleskog govornog područja (Australija, Velika Britanija, Novi Zeland). Za razliku od Amerike, u Velikoj Britaniji je bolja kontrola ovih zavoda u kojima postoji kontrolor preko koga su zavodi povezani sa Nacionalnom službom sa izvršenje sankcija u sklopu Ministarstva pravosuđa. Nasuprot, sistemu potpune privatizacije u nekim zemljama nastaje sistem poluprivatizacije. U literaturi se kao najbolji primer pominje zatvor Shimane Asahi Rehabilitation Center u Japanu koji predstavlja zavod minimalnog obezbeđenja u kojem su uglavnom smešteni sitni prestupnici i osuđenici za lakša krivična dela. Ovaj zavod konstantno radi sa 80% popunjenog kapaciteta, a rehabilitacija je u prvom planu. Zatvorenici su podvrgnuti psiho i socio-terpiji, u zatvoru se obrazuju i kvalifikuju za neki vid zanata. Zbog izuzetno razvijene tehnologije koju primenjuje, broj radnih mesta je smanjen, a samim tim i količina novca koja se izdvaja za plate radnika.

Na kraju se može zaključiti da sistem privatnih zatvora izaziva mnogobrojne polemike i da nije moguće sa sigurnošću utvrditi kakve će rezultate dati u budućnosti.

2.4. Super maks zavodi

Kao što je već pomenuto, tokom treće četvrtine 20. veka, usledilo je razočaranje u rehabilitaciju kao način smanjenja kriminaliteta, zbog čega se prešlo na sistem čiste retribucije. Sledi enormna ekspanzija zatvoreničke populacije, a sa tim i masovno kršenje ljudskih prava zatvorenika. Nezadovoljstvo osuđenika raste, kao i masovne pobune. Kap koja je prelila čašu bila je pobuna u zatvoru

Marion u Illinoisu 1983. godine u kojoj su zatvorenici držali kao taoce nekoliko pripadnika zavodskog osoblja. U toku dana, 25 pobunjenika je poginulo, dvojica radnika su usmrćena, a četvoro je povređeno. Nekoliko dana kasnije direktor zavoda uvodi tzv. zaključavanje koje karakteriše odvajanje osuđenika u posebne ćelije u kojima oni provode 23 sata dnevno, a sat koji im preostane provode na polju, takođe sami, vežbajući. Celokupni život osuđenika sveo se samo na jednu ćeliju, a sve dotadašnje zajedničke aktivnosti su ukinute. U literaturi se navodi da je tako nastala prva supermaks ustanova u svetu.

Danas se supermaks ustanove definišu kao „penitencijarne institucije u kojima se lica lišena slobode nalaze u dugotrajnoj ćelijskoj izolaciji odlukom nadležnih organa koju karakterišu ekstremne mere kontrole i nadzora“ (Ignjatović, 2019: 246).

U ove ustanove smeštaju se samo najokrutniji i najnasilniji zatvorenici. Problem koji se u literaturi navodi je da su zatvorenici u ove ustanove zatvoreni ne zbog toga što su uradili, već kako ih je neko u vlasti procenio. C. Honey navodi da gotovo da nema zavodske ustanove koja proizvodi tako mnogo psihičkih trauma. U njoj su zatvorenici osuđeni na veoma duge izolacije, a svoje ćelije jedva da i napuštaju. I kad treba da ih napuste, osoblje im prvo veže ruke i noge, a neretko ih i vode na povocu, kao životinju. Ceo život im se svede na četiri zida u kojima su sami svo vreme, jedu sami, a sve zajedničke aktivnosti su ukinute. Kontrolišu ih preko kamera, a sa drugim ljudima pričaju preko interfona. Posete se organizuju samo preko videokonferencije. Kao da to nije dovoljno, u nekim zavodima, primenjuje se nešto što se zove „tele-medicine“ i „tele-psychiatry“ – procedure u kojima osuđenikove medicinske i psihološke potrebe „ispituju“ doktori i psihijatri preko, ni manje ni više, televizora. Empirijska istraživanja pokazala su da život u samici, godinama i decenijama bez stvarnog kontakta sa drugim živim bićima na zatvorenika deluje razorno, i psihički i fizički. Gubitak sna i apetita, anksioznost, paranoja, halucinacije, gubitak kontrole, agresija, gubitak kognitivnih funkcija, frustracija, panika, povlačenje u sebe, samopovređivanje, depresija, suicidalne misli, a neretko i suicid samo su neki od psihičkih poremećaja do kojih doviđi život u maloj sobi 24 sata 7 dana godinama i decenijama.

Međutim, najveći problem je što se zatvorenici posle izdržane kazne puštaju direktno u zajednicu. Naime, u pokušaju da se adaptiraju na okrutan život u samici mnogi zatvorenici teže da se jednostavno „naviknu“ kako bi bar na neki način svakodnevicu učinili podnošljivom. Neki zatvorenici postanu potpuno zavisni od ove institucije, toliko da ne mogu da prežive bilo gde drugde. Počinju da gube sposobnost da komuniciraju sa drugim živim bićem. Neretko počinju da žive u nekoj realnosti koju su oni stvorili i na taj način potpuno izgube dodir sa stvarnošću. Zbog svega gore navedenog, prilagođavanje na život u zajednici postaje

gotovo nemoguće. A onda se kao takvi puštaju u civilizaciju. Neprilagođeni na život u zajednici, ponovo vrše krivična dela (jer to je jedini život za koji znaju) i ponovo završe iza rešetaka, a često ponovo u supermaks zavodima (jer, opet, to je jedini „dom“ za koji znaju).

2.5. *Black sites (tajni zatvori CIA)*

I pored toga što je ova tema kontroverzna, ima jako malo podataka o njoj. Ono što se zna je da su posle terorističkog napada na Svetski trgovinski centar predsednik Džordž Buš i kongres doneli tzv. Patriotski Akt koji daje određene ruke izvršnim organima da „zaobiđu“ osnovne ljudske slobode. Da oni predstavljaju tajnu globalnu mrežu kojom rukovodi Centralna obaveštajna agencija i koja je namenjena za pritvor i „ispitivanje“ pritvorenika. Najpoznatiji primer je Gvatnamo Bej (Guantanamo Bay).

Razlog zašto ova tema izaziva tolike polemike je u njenoj tajnosti. Pritvorenici, za koje se sumnja da su teroristi, nemaju pravo na pravedno suđenje. Kršenje ljudskih prava i tortura su normalna pojava. Jedna od šire raširenih praksi je v. „waterboarding“ gde pritvoreniku tokom „ispitivanja“ stave krpu preko lica, a onda ga polivaju vreloom vodom tokom koga pritvorenik ne može da diše, kaišem ga tuku što ostavlja velike psihičke traume, svaki put kad pokuša da zaspi glasna muzika bude puštena preko zvučnika u samici, a neretko ga ispituju nagog, lišavaju ga čvrste hrane i vode. Ove „tehnike“ ispitivanja predstavljaju samo kap u moru tehnika torture. Neki pobornici ovakvog načina dobijanja informacija opravdavaju zato što su u pitanju krupni teroristi koji su ubili bezbroj nevinih života i nameravaju da ubiju još i navode da se time spasavaju ljudski životi.

Međutim, rezultati pokazuju nešto sasvim drugo. U ove „pritvore“ se smeštaju oni ljudi za koje postoji samo sumnja da bi mogli biti teroristi, i za koja uglavnom postoje samo posredni dokazi. Neretko, čak i kada uhvate nekog za koga se zna da je povezan sa terorističkim organizacijama u pitanju je „sitna riba“ koja često ne zna mnogo. U literaturi se navodi primer 660 zatvorenika koji su početkom 2002. godine prebačeni u Gvantanamo Bej koji su bili vojnici Talibana. Među njima je bilo i dece između 13 i 16 godina kojima su Talibani isprali mozak i ubedili ih da čine pravu stvar. Drugi problem koji se javlja jesu iznuđena priznanja, s obzirom na to da će pritvorenik priznati bilo šta samo da tortura prestane, bez obzira da li je ono što priznaje istina ili ne, što jako podseća na prakse španske inkvizicije i salemski lov na veštice.

U srednjem veku primenjivao se sličan tretman tokom ispitivanja koji nije davao rezultate i bio je previše okrutan, zato i jeste postao prošlost.

U zaključku se može reći da Američki kazneni sistem počiva na čistoj retribuciji odnosno odmazdi za učinjeno delo, ali da ovaj način ne daje pozitivne rezultate na planu prevencije zločina i smanjivanja stope kriminaliteta.

3. DANSKA

“Nije dovoljno zle ljude kažnjavati kaznama treba ih i vaspitanjem popraviti“

papa Klement XI

Kao što je već pomenuto u uvodu fokus ovog rada je na komparativnoj analizi dva kaznena sistema, Američkom, koji kao što smo videli počiva na čistoj retribuciji, i njemu suprotan danski sistem, u kojem rehabilitacija i resocijalizacija preuzimaju primat. U ovom delu rada biće reči o principima na kojima počivaju danski zatvori – normalizaciji, otvorenosti i odgovornosti.

3.1. Principi

3.1.1. Normalizacija

Normalizacija znači da uslovi u zatvoru moraju koliko god je to moguće podsećati na uslove izvan njega. Drugim rečima, zatvorski uslovi moraju da reflektuju uslove društvene realnosti, a kaznom se smatra sama deprivacija slobode. Smatra se da je cilj zatvaranja da se zatvorenicima da najbolja šansa da postanu korisni članovi društva i da postanu sposobni da vode život van kriminala. Zatvorenici zadržavaju svoja građanska i ljudska prava, a to se odnosi na:

- pravo glasa i pravo političkog organizovanja
- pravo na izražavanje, usmeno i pismeno
- pravo da budu članovi bilo koje organizacije
- pravo na porodični život
- pravo na upravljanje sopstvenom imovinom
- slobodu veroispovesti i
- pravo da imaju svoju imovinu u zatvoru

Za razliku od SAD čuvari nisu militarizovani, a komunikacija između čuvara i zatvorenika nije ništa drugačija od komunikacije građana van zatvora. Takođe, kazne su uglavnom između šest meseci i dve godine, a većina zatvorenika kaznu provodi u zatvorima otvorenog tipa koji počivaju na veri u zatvorenikovu samodisciplinu. Jedine restrikcije postoje isključivo radi održavanja discipline.

3.1.2. Otvorenost

Ovaj princip podrazumeva dve stvari:

1) Pristup štampi – imaju pravo da daju intervjue za medije i da otvoreno govore o uslovima u zatvorima bez cenzure. Jedino što je zabranjeno je govor o samim krivičnim delima, ali to je učinjeno iz obzirnosti prema žrtvama. Pravo na nepovredivost tajnosti pisama se krši samo u izuzetnim slučajevima.

2) Zatvorenici zadržavaju pravo na kontakt sa spoljnim svetom – nedeljne posete zatvorenicima se organizuju u ćeliji osuđenika, ili posebnoj prostoriji. Pre posete čuvari moraju da provere da li poseta služi kao način „švercovanja“ narkotika ili oružja, ali osim toga nikakve interferencije čuvara nisu dozvoljene. Osim toga, zatvorenici u zatvorima otvorenog tipa, takođe, imaju pravo da svaki treći vikend provode kod kuće.

3.1.3. Odgovornost

Prethodna dva principa treba da utiču na razvoj osećaja odgovornosti i samopoštovanja kod osuđenika i da se na taj način motivišu na život van kriminala, i da postanu korisni članovi društva. U mnogim zemljama, pogotovu u onim koje su prihvatile sistem retribucije, život u zatvoru je jako monoton i dosadan, što zajedno sa činjenicom da su odvojeni od voljenih osoba na zatvorenike deluje pogubno, te oni sami postanu depresivni i letargični. Danska je pokušala da izbegne ovu situaciju uvodeći razne vidove rehabilitacionih tretmana. Naime, zatvorenici su u obavezi da rade, a taj rad se može odnositi na održavanje zatvora, edukaciju (čitanje, pisanje, matematika, rešavanje konflikata, problema sa agresijom...) ili produkciju. Zatvorenici za ovaj rad primaju platu, i u obavezi su da rade 37 sati nedeljno. Sami obavljaju kupovinu u zatvorskoj prodavnici, sami spremaju hranu, čiste ćelije, a mogu i da učestvuju u sportskim aktivnostima, gledaju televiziju, igraju igrice i tako dalje. Ovakav način života ih podseća na život izvan zatvora i pomaže im da se na najbolji način prilagode životu napolju. Kao i Amerika i Danska ima sistem samica, ali on se koristi samo kao kazna za nepoštovanje pravila, a ne kao sredstvo odmazde.

3.2. Alternativne kazne

U Danskoj su osim kazne zatvora, koja se koristi samo izuzetno, u primeni i alternativne kazne. Kao primer ćemo navesti rad u javnom interesu, kućni zatvor i služenje kazne u posebnim ustanovama. Rad u javnom interesu se može odrediti

kao obaveza u sklopu uslovne osude ili uslovnog otpusta. Najmanji broj sati rada je 30, a najviši 200 i mora se izvršiti u roku od 4 meseca do godinu dana. Izvršilac mora kaznu da odradi u nekoj instituciji koja promovise javno zdravlje. U literaturi se kao najčešći primeri pominju sportski klubovi, crkve, muzeji, pozorišta, centri za mlade... Kućni zatvor se uglavnom propisuje za kazne zatvora do šest meseci, a postavljeni su i uslovi koje izvršilac mora da ispuni. Mora da pronade posao, da učestvuje u programima za prevenciju kriminala, i ne sme da konzumira alkohol ili narkotike bilo koje vrste. Zatvorenici sa posebnim potrebama mogu svoju kaznu da služe u bolnici, porodičnom domu, ili nekoj posebnoj ustanovi. Ova kazna se uglavnom propisuje maloletnicima.

Alternativne kazne i oprezno izricanje kazne zatvora razlog je što Danska nema problema poput pretrpanosti zavodskih sistema, nasilja zatvorenika, kršenja ljudskih prava. Ali, problem sa ovakvim uslovima služenja zatvorske kazne je što se stiče utisak da se zločin isplati, što pogotovu važi za nekoga kome je sloboda gora od njihovog zatvora.

Za kraj izveštavanja o Danskom sistemu dotaći ćemo se i Nemačke koja je po mnogo čemu slična Danskoj, ali se, sa druge strane, primećuju i neke karakteristike retributivnog sistema. Kao i u Danskoj, i Nemački penalni sistem se zasniva na koncepciji reintegracije prestupnika u društvo. Zatvorenici su klasifikovani prema vrsti tretmana, a potrebe pojedinca su na prvom mestu. Zavodske jedinice omogućavaju dovoljno prostora za smeštaj, rad, slobodne aktivnosti, realizaciju tretmana. Kao i Danska i Nemačka ima razvijen sistem alternativnih kazni, kao što su novčane kazne (najrasprostranjenije), rad u javnom interesu, uslovni otpust i uslovna osuda. Takođe je najveći broj zatvorenika smešten u zatvore otvorenog tipa, a postepanalni sistem je jako razvijen. Međutim, za razliku od Danske ova država poslednjih decenija ima problem sa prenatrpanošću zatvora, nedostatkom smeštajnih jedinica i problemom bezbednosti. Kao razlog nastanka ovih problema u literaturi se navodi tendencija porasta osuđenika zavisnih od alkohola i narkomanije kao i nasilničke populacije zbog čega se oni moraju smestiti u zatvorene zavode.

4. SRBIJA

Zadnji deo rada posvećen je Srbiji i njenom kaznenom sistemu. Izmenama i dopunama Krivičnog zakona iz 2019. godine svrha kazne je ostvarivanje pravednosti i srazmernosti između učinjenog krivičnog dela i izrečene kazne, čime je nesumnjivo uveden retributivistički aspekt, ali i specijalna i generalna prevencija, koja se manifestuje kroz rehabilitaciju i resocijalizaciju osuđenika (član 42).

Ovim je u naš sistem uvedena tzv. mešovita teorija. Međutim, pre samog govora o tome šta ova odredba znači za naš sistem, osvrnućemo se na istorijski razvoj.

4.1. Istorijski razvoj srpskog kaznenog sistema

Kao i u drugim zemljama Evrope, kažnjavanje za učinjeno krivično delo nije oduvek bilo u rukama države. Drugim rečima, u prvom periodu *ius puniendi* se smatralo privatnom stvari pojedinca, a to je značilo da samo žrtva ili porodica žrtve ima pravo na kažnjavanje i to u obliku krvne osvete i sistema kompozicije. Tek sa jačanjem feudalne države, u vreme cara Dušana, država polako preuzima primat u kažnjavanju. To izričito propisuje Dušanov zakonik iz 1349. godine koji „zločin ne smatra kao privatnu stvar pojedinca nego kao javnu stvar koja se tiče cele zajednice“ (Stojanović, 2020: 31). Ovaj zakonik, takođe, propisuje surove kazne među kojima su smrtna kazna, kazna lišenja slobode, koja je služila samo kao sredstvo obezbeđenja, telesne kazne, poput sakaćenja, žigosanja, osmuđivanja, novčane kazne, kazne izgnanstva. U 15. veku Srbija pada pod Tursku vlast čime prestaju da postoje srednjovekovni srpski propisi, a Srbija pada pod jurisdikciju šerijatskog prava.

U toku Prvog srpskog ustanka 1804. godine nastaju dva za srpsku istoriju jako važna zakonika – Zakonik prote Mateje i Karađorđev zakonik. Telesne kazne su i dalje najzastupljeniji vid kazni, novčane se ne primenjuju, ali se zato postepeno uvode kazna lišenja slobode. Karađorđev zakonik pod nazivom „aps“ pominje kaznu zatvora kao samostalnu kaznu. Sledeći bitan zakonik je Kazneni zakonik, donet 1860. godine za vreme kneza Aleksandra Karađorđevića koji predviđa 11 vrsta kazni, među kojima i kaznu zatvora koja se javlja u tri oblika. Robiju pored lišenja slobode karakteriše i težak prinudni rad, a osuđenici su stavljeni okovi oko nogu. Ovaj vid predstavlja najteži oblik ove kazne. Srednji oblik je zatvor koji se izricao za lakša krivična dela, ali su osuđenici bili u obavezi da rade. Zatočeništvo osim lišavanja slobode ne karakteriše ni jedno dodatno ograničenje.

Godine 1929. donet je novi krivični zakonik jedan od najmodernijih zakonika tog vremena. Osnovne njegove karakteristike, zbog kojih je i bio ispred mnogih zakonika 20. veka, poput francuskog, italijanskog i nemačkog, su:

- ukidanje telesnih kazni
- uvođenje mera bezbednosti i uslovne osude
- podela kazni na – glavne (smrtna, novčana, kazna lišenja slobode)
- sporedne (gubitak časnih prava, gubitak službe)

Po završetku Drugog svetskog rata donet je opšti deo krivičnog zakonika koji pored već postojećih uvodi i dodatne. Novelama Krivičnog zakonika iz 1959.

godine smanjuje se broj kazni uvedenih 1947. pa tako u kaznenom sistemu ostaju smrtna, zatvor i strogi zatvor, konfiskacija imovine i novčana kazna. Savezna Republika Jugoslavija 1993. godine ukida smrtnu kaznu na saveznom nivou, s tim što su članice imale pravo da zadrže ovu kaznu u svojim zakonicima. Srbija i zvanično ukida smrtnu kaznu 2002. godine, a kazna zatvora postaje jedinstvena kazna. Posle raspada državne zajednice Srbije i Crne Gore, Srbija donosi novi Krivični zakonik od 2006. godine koji propisuje nova krivična dela, proširuje kriminalnu zonu kod postojećih i znatno zaoštava propisane kazne kod nekih. Od 2006. do danas, KZ prolazi kroz nekoliko izmena i dopuna, od kojih je najviše polemika izazvala ona iz 2019. godine o kojoj će biti reči malo kasnije.

4.2. Mešoviti karakter penalnog sistema Srbije

Kao što je već rečeno kaznenom sistemu dat je mešoviti karakter, odnosno, svrha kažnjavanja je i retribucija i rehabilitacija. U literaturi se pominje problem postavljanja dva različita cilja kazni i da oni nekad mogu doći u sukob, zbog čega se prednost ipak mora dati jednom, ili retribuciji ili rehabilitaciji. Naš zadatak će biti da u ovom delu rada analiziramo pozitivno krivično zakonodavstvo i stanje u našim zavodima, te pokušamo da damo odgovor na pitanje kojem cilju teži Srbija.

Prvo što ćemo da analiziramo je proces rehabilitacije osuđenika u našim zavodima. Najpre treba pomenuti da je resocijalizacija složen proces koji obuhvata opsežnu opservaciju osuđenika, njegovu želju, motivisanost i rad, ali i njegove individualne osobine. To iziskuje kontinuiran i strpljiv rad čitavog tima psihologa, pedagoga, socijalnih radnika, lekara i psihijatara. Najčešći vidovi tretmana kod nas su: vaspitno korektivni rad, obrazovanje, rad, slobodne aktivnosti, nagrađivanje i kažnjavanje i postpenalna pomoć.

Vaspitno korektivni rad se definiše kao proces menjanja ponašanja osuđenika primenom niza metoda i postupaka kojima se na osuđenika utiče da ubuduće ne vrši krivična dela. Rad se organizuje u dva oblika, individualni i grupni. Zastupljeniji oblik je individualni rad, koji karakteriše sastanak tête-à-tête između vaspitača i osuđenika. Grupni rad se zasniva na teoriji grupa po kojoj se uzroci kriminalnih ponašanja nalaze u grupnim odnosima. Dakle, ako je grupa antikriminalnog ponašanja, može uticati pozitivno na osuđenika.

Obrazovanje osuđenika, kao i dece, igra jako važnu ulogu u formiranju ličnosti, izgradnji navika i sveopštem osposobljavanju zatvorenika za pošten život na slobodi. Cilj obrazovanja je usvajanje pozitivnih normi, vrednosti, stavova, načina života i ponašanja, i zbog toga obrazovanje osuđenika mora da ima značajnu ulogu u tretmanu.

Sledeći vid tretmana je radno angažovanje bez kojeg život u zatvoru postaje monoton i dosadan, a sami zatvorenici depresivni.

Dosadašnje iskustvo u zemljama u kojima se primenjuje model restorativne pravde, poput Danske, ukazuje da tretman osuđenika igra jako važnu ulogu u socijalizaciji ličnosti zatvorenika i na očuvanje njihovog mentalnog zdravlja i održavanju discipline u zavodima. Međutim, naš sistem se suočava sa velikim problemima u organizaciji tretmana. Ovde ćemo pomenuti samo neke: nezainteresovanost uprave, nemotivisanost osuđenika, loš kvalitet rada obzirom da se on svodi na najmanju moguću meru, nestručnost osoblja, favorizovanje povratnika u individualnim tretmanima, nedovoljna finansijska podrška države, duboka kriza obrazovnog sistema što se, naravno, manifestovalo i na obrazovanje osuđenika, preopterećenost zavoda zbog čega je sprovođenje tretmana otežano...

Iako je očigledno da tretman, a samim tim i rehabilitacija, zahteva ogromnu reformu, stiče se utisak da se retribuciji polako, ali sigurno daje primat. Takvih težnji bilo je i u prošlosti (zaoštavanje kazni za trećinu dela u KZ iz 2006. godine, preterano izricanje kazni zatvora i pritvora, slabo primenjivanje alternativnih kazni, nedovoljna primena uslovnog otpusta), ali ozbiljnije zaoštavanje kaznene represije primećuje se u zadnjim izmenama i dopunama Krivičnog zakona, kojima je uvedena doživotna kazna za najteža krivična dela i sa njom u vezi zabrana uslovnog otpusta za određena dela. Obzirom da ove izmene predstavljaju ozbiljniji projekat i na veliku polemiku koja se povela o ovom pitanju, zadržaćemo se malo na njima.

Prema ZID KZ iz 2019, kazna doživotnog zatvora zamenjuje kaznu zatvora od 30 do 40 godina, izriče se samo izuzetno za najteža krivična dela i najteže oblike krivičnih dela, a uslovni otpust može se izreći posle 27 godina, a njeno trajanje ograničeno je na 15 godina. Ne sme se izricati osobama koje u trenutku izvršenja dela nisu navršili 21 godinu, kao ni u slučajevima kada se kazna može ublažiti, ili kada postoji neki od osnova za oslobođenje od kazne. Kao kriminalnopolitičko opravdanje navedeno je da je ova kazna uvedena kao zamena za smrtnu kaznu što, prema nekim autorima nije opravdano, obzirom, da je kao zamena za smrtnu služila kazna od 30 do 40 godina. Daleko više kritika upućeno je zabrani uslovnog otpusta za neka krivična dela protiv polnih sloboda (u pitanju su krivično delo silovanja koje je za posledicu imalo smrt žrtve ili je učinjeno prema detetu, obljuba nad nemoćnim licem koje je za posledicu imalo smrt žrtve ili je učinjeno prema detetu, obljuba sa detetom koje je za posledicu imalo smrt žrtve, i obljuba zloupotrebom položaja učinjena prema detetu koje je za posledicu imalo smrt žrtve) i ubistva deteta i bremenite žene. Neke od kritika se odnose na kršenje ljudskih prava i uskraćivanje mogućnosti da se učinilac u zatvoru „popravi“.

Iako su, ove kazne uvedene sa ciljem da se smanji stopa kriminaliteta i da društvo bude bezbednije, postoji bojazan da će ove promene biti neefikasne. S obzirom na to da su ponašanja koja se ovako kažnjavaju, krajnje anomalije društva i psihe, na njih ne utiču stvari kao što je zaprećena kazna i mogućnost uslovnog otpusta, te će stopa te vrste kriminaliteta, nažalost, verovatno ostati ista, šta god mi uradili. Ali sa druge strane mišljenja smo i da žrtve i njeni bližnji zaslužuju pravdu, te stoga, smatramo da je uvođenje doživotne kazne opravdana vindikacija žrtve i njenih bližnjih.

U zaključku se može reći da kazneni sistem Srbije poslednjih godina teži zaoštavanju kaznene politike, pogotovu u sferi najtežih krivičnih dela protiv života i tela i polnih sloboda, ali istovremeno sve manje pažnje poklanja učinio-cima ostalih krivičnih dela i njihovom tretmanu, koji čine većinu ukupnog kriminaliteta. Stiče se utisak da se akcenat stavlja na, kao što smo već pomenuli, anomalije društva. Prema Republičkom zavodu za statistiku od 92797 krivičnih dela učinjenih u protekloj godini, svega 498 je u sferi krivičnih dela protiv polnih sloboda, što 0.5%, dok je 3.3% upereno protiv života i tela čoveka. Naravno, mora se imati na umu da određen broj dela ostane neprijavljen, posebno u sferi krivičnih dela protiv polnih sloboda. Najveći broj učinjenih dela je imovinske prirode, i to čak 38712, odnosno 41,7 izraženo u procentima. Postavlja se pitanje kako uticati na ova lica da postanu korisni članovi društva. Na tom polju, Srbija se suočava sa nizom problema o kojima će sad biti reči.

4.3. Problemi kaznenog sistema Srbije

Svetski trend porasta zatvorske populacije, uglavnom u zemljama koje primenjuju retributivni model kažnjavanja, u poslednjih nekoliko decenija zahvatio je i Srbiju. Prema nekim istraživanjima, broj zatvorenika se konstantno povećava od 1991. godine što samo po sebi stvara dodatne probleme. S jedne strane, zavodski kapaciteti nisu značajnije uvećani i stanje u njima je loše, s druge strane, dolazi do ekspanzije zatvoreničke populacije koja značajno prevazilazi kapacitete. Ispitanici koji su učestvovali u istraživanju u KPZ Sremska Mitrovica (o kojem će biti nešto više reči u zaključku) kao najveću smetnju u ovom zavodu navode prenaseljenost usled čega dolazi i do povišene tenzije, narušavanja međuljudskih odnosa i osećaja nervoze, i neprijatnosti. Pored toga što većina zatvorenika izdržava kaznu do 6 meseci, veliki problem predstavlja i veliki broj pritvorenih lica. Umesto da se pritvor izriče samo izuzetno, kada postoji opravdana sumnja da će okrivljeni prisustvovati krivičnom postupku, neselektivna primena ove mere dovela je i do pretrpanih pritvorskih jedinica, pa tako za one za koje zaista postoji

opasnost da pobegnu nema mesta. Postojeći zavodi za izvršenje krivičnih sankcija raspolažu zastarelim, neodgovarajućim i malim objektima. Takođe, usled velikog broja zatvorenika, tretman osuđenika postaje znatno otežan, obzirom na ograničene kapacitete i broj vaspitača, psihologa, pedagoga i ostalih stručnih lica koji imaju presudnu ulogu u tretmanu osuđenika. Znatno mali broj zdravstvenih radnika u zavodskim ambulantomama, naspram velikog broja stanovnika u njima, znatno otežava, ako ne i onemogućava, kvalitetnu medicinsku negu. Usled nedostatka slobodnih smeštajnih kapaciteta dolazi do apsurdne i za društvo potencijalno opasne situacije, a to je da lica koja su osuđena na kaznu zatvora moraju da čekaju da se oslobodi mesto za njih, i to je čekaju na slobodi, čime se, naravno, povećava rizik da ponovo učine krivično delo ili pobegnu kako je ne bi uopšte izdržavali. Drugo, izvršavanje kazne zatvora državu košta, a sa rastom ove populacije rastu i izdvajanja iz budžeta, izdvajanja koja su korisnija negde drugde.

Drugi problem koji ne utiče direktno na kazneni sistem, ali može imati negativan uticaj na percepciju građana o osuđenim licima je medijski senzacionalizam. Treba se samo podsetiti na ubistvo pevačice Jelene Marijanović o kome su svi mediji svaki dan čitava dva meseca punili naslovne strane. Kriminolozi su poslednjih decenija utvrdili da na sliku javnog mnjenja najviše utiču mitovi koje su o zločinu stvorili mediji, koji u želji da što više povećaju tiraž, pribegavaju senzacionalizmu. Način izveštavanja, bombastični naslovi, stalno podsećanje na gnusne zločine koji predstavljaju pojedinačne događaje i anomaliju društva kod običnog čoveka stvara osećaj da ovakvi događaji predstavljaju veliki socijalni problem i da su svi zatvorenici u zavodima silovatelji, monstrozne ubice ili pedofili. Takvim preterivanjem izaziva se osećaj straha i potreba da zašтите svoje najbliže, a jedini način da se ta zaštita i ostvari čovek vidi u pooštavanju kaznene represije koju političke partije dočekuju raširenih ruku, jer to vide kao način prikupljanja glasova. U takvim uslovima u društvu se javlja nešto što britanski kriminolog Jok Jang (Jock Young) naziva moralnom panikom. Ključne osobine moralne panike su: neko se definiše kao pretnja društvenim vrednostima, ova pretnja se definiše u uprošćenoj formi, naglo raste zabrinutost javnosti, reakcija vlasti ili onih koji utiču na stvaranje javnog mnjenja, a ishod je ili povlačenje ovog stanja, ili ono rezultira promenama u društvu. Kao primer moralne panike može se navesti jedan događaj koji se dogodio u Britaniji krajem prošlog veka. Naime, 2000. godine desila se otmica, a potom i ubistvo osmogodišnje devojčice po imenu Sara Pajn. Nakon dvonedeljnog traganja za njom policija je pronašla njeno telo sa vidljivim tragovima seksualnog zlostavljanja. Medijski senzacionalizam i stanje opšte panike dovele su do toga da vlada usvoji Sarin zakon, koji pooštava kažnjavanje seksualnih prestupnika i nameće obavezu da se oni registruju, što samo po sebi ne bi trebalo da izaziva posebne nedoumice. Problem je nastao kad

je britanski časopis *News of the World* počeo da objavljuje njihova imena, fotografije i moguće adrese. Narod, u stanju sveopšte panike, uzima zakon u svoje ruke i tako se dešavaju brutalni napadi na lica za koja se samo sumnjalo da imaju pedofilske sklonosti. Mediji su umesto nepristrasnih izveštača postali glavni razlog stvaranja pogrešne percepcije o stanju kriminaliteta u svetu i kod nas, što može imati i ima katastrofalne posledice.

Sada kada smo sagledali karakteristike i probleme sa kojima se naš kazneni sistem suočava možemo odgovoriti na pitanje postavljeno na početku, kojem modelu naš sistem teži. Možemo konstatovati da se teži zaoštavanju kaznene politike za najteža krivična dela, koja predstavljaju 3.8% ukupnog kriminaliteta, ali da se istovremeno zaboravlja na ostale vidove kriminaliteta, a to može negativno da se odrazi na društvo i njegovu percepciju osuđenika.

5. Zaključak

S obzirom na problem adresovanja problema kriminaliteta potrebno je uraditi komparativnu analizu retributivnog i restorativnog modela pravde sa zadatkom da se otkrije koji model daje bolje rezultate u borbi protiv kriminala.

Za početak se može reći da Danska, za razliku od Amerike nema problema sa prenaseljenošću i nasiljem u zatvorima, uglavnom zbog čestog izricanja alternativnih kazni i samo izuzetnog izricanja zatvorskih kazni. Zato izdvaja mnogo manje novca iz budžeta i može da ga iskoristi na mnogo korisniji način. Ima mnogo kvalitetnije programe rehabilitacije i kao rezultat toga mnogo manju stopu recidivizma. Sledeća razlika je u dužini izrečene kazne – Amerika izriče preterano visoke kazne, a Danska uglavnom između 6 meseci i 2 godine. Veliki problem Amerike je korupcija i lobiranje usled čega u privatnim zatvorima kaznu zatvora izdržava većina ukupnog broja osuđenika i to nepravedno dugo, a to rezultira u čestim pobunama među zatvorenicima. Međutim, umesto da zavodska uprava pokuša da reši probleme osuđenika, ona ih surovo kažnjava, zatvaranjem u supermaks zavode koji jako negativno deluju na njihovu psihu. Ironija je što i pored tolikih „napora“ u borbi protiv kriminala, njegova stopa iz godine u godinu i dalje raste.

Na primeru Amerike se može reći da sistem čiste retribucije daje jako malo pozitivnih rezultata na planu prevencije zločina, te se stoga stiče zaključak da je daleko bolji sistem restorativne pravde, koji na zločin i njegovog izvršioca gleda kao na kompleksnu stvar, uzimajući u obzir lična svojstva izvršioca i okolnosti pod kojima je delo izvršeno, te na osnovu toga utvrđuje najbolji način pomoći ovim osobama da postanu korisni članovi društva.

Što se Srbije tiče, nakon detaljnog istraživanja možemo utvrditi da se posljednjih godina teži zaoštavanju kaznene politike za najteža krivična dela, ali da se istovremeno malo pažnje poklanja rehabilitaciji osuđenih za lakša i srednja krivična dela koja ima nebrojeno izazova, a to nas stavlja bliže Američkom nego Danskom sistemu. Alternativne kazne se, iako su normativno dobro uređene, u praksi retko koriste uglavnom zbog nedostatka organizacionih preduslova i nedovoljne finansijske pomoći države. Tretman osuđenika zahteva ogromnu reformu, jer kao što je papa Klement XI rekao, nije dovoljno zle ljude kažnjavati kaznama, treba ih i vaspitanjem popraviti. Međutim, da nije sve tako crno, pokazuje istraživanje koje je sprovela Ana Batričević, viši naučni saradnik za sociološka i kriminološka ispitivanja u KPZ Sremska Mitrovica. Naime, u poluotvorenom delu ovog zavoda osuđenici, u sklopu resocijalizacije, rade sa konjima. Štale, hipodrom, i konji nalaze se u okviru kompleksa, a konji su uglavnom bivši trkački konji koji zbog starosti ili povreda ne mogu više da se takmiče. U sklopu ovog programa osuđenici se edukuju kako da brinu o ovim životinjama kroz teorijski i praktični rad, obuka traje godinu dana, a nakon završenog kursa polaznici stiču diplome i sertifikate na osnovu kojih mogu da se zaposle kao štalari i grumeri, to jest, zaposleni koji hrane, čiste, šetaju, lonžiraju konje i uopšte se staraju o njima. Iako je ovaj program relativno skoro nastao i da je broj polaznika mali (oko 20-ak) pokazao je dobre rezultate. Pozitivno deluje na psihičko stanje i emocije osuđenika, obzirom da se kod njih počeo razvijati osećaj odgovornosti i brige za druga živa bića, a uočeno je i poboljšanje međuljudskih odnosa. Sami polaznici su zadovoljni i iskazali da se radom sa konjima kod njih počeo razvijati osećaj smirenosti, ljubavi, poverenja i empatije.

Na osnovu ovog istraživanja, a u cilju smanjenja stope kriminaliteta, predlažemo da i drugi zatvori počnu primenjivati rad sa životinjama u sklopu ovog programa. Taj rad ne mora biti samo sa konjima, može biti i sa uličnim psima, mačkama i drugim životinjama. Na taj način program rehabilitacije postaje kvalitetniji i ne zahteva izdvajanje velikih novčanih sredstava, a psi i mačke se sklanjaju sa ulice i konačno dobijaju ljubav i pažnju koja im je potrebna. Zatim podrška porodice, razvoj postpenalne pomoći, rad na smanjivanju stigmatizacije osuđenih lica, izricanje adekvatnih sankcija od strane sudija samo su neki od predloga za koje smatramo da bi imali pozitivan uticaj na lica da više ne vrše krivična dela. Sa druge strane, nije dovoljno samo reagovati na već učinjeno krivično delo, potrebno je govoriti i o važnosti generalne prevencije zločina, odnosno, reagovati na potencijalne učinioce da ne izvrše zločin. Ona može biti negativna, kojom se oni zastrašuju, i pozitivna, koja se sastoji u jačanju onih društvenih i moralnih normi koje služe kao prepreka vršenju krivičnih dela. Na ovom polju značajan uticaj može ostvariti neformalna socijalna kontrola, koja akcenat stavlja na to kako društvo može delovati na pojedinca. Želja za pripadanjem

je važan faktor u ponašanju pojedinca, te stoga, strah od ismevanja i proterivanja iz društva, kao i jačanje moralnih i društvenih normi, stabilnost kako ekonomska, tako i porodična mogu na njega delovati više nego propisana kazna.

Na kraju možemo konstatovati da, iako retribucija, u smislu pravednosti i srazmernosti kazne, treba da bude deo kažnjavanja osuđenika, ona ne sme imati primat, jer ekonomska i porodična stabilnost, društvo i rehabilitacija daje pozitivnije rezultate na planu prevencije zločina.

Izvori

Izvori na srpskom jeziku

- Batričević, A. (2020) Resocijalizacija osuđenika kroz rad sa konjima u kazneno popravnom zavodu u Sremskoj Mitrovici – koncept, primena, impresije. *Revija za kriminologiju i krivično pravo* (1–2), str. 51–68. doi.org/10.47152/rkkp.58.1.2.3
- Đorđević, Đ. (2015) Preopterećenost zatvorskih kapaciteta i moguća rešenja ovog problema. *Revija za kriminologiju i krivično pravo* (2–3), str. 75–92.
- Ignjatović, Đ. (2019) Supermaks zavodi i ćelijska izolacija: istorijat, pojmovno određenje i razlozi širenja primene. *Crimen* (3), str. 239–256. <https://doi.org/10.5937/crimen1903239I>
- Ignjatović, Đ. (2019) *Kriminologija*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet.
- Ilić, V. (2019) Nepomirljivost kazne doživotnog zatvora i ljudskih prava. *Crimen* (2), str. 156–173. <https://doi.org/10.5937/crimen1902156I>
- Ilić, A. (2011) Prenaseljenost zatvora – fenomenološki i etiološki aspekti. *Crimen* (2), str. 245–256.
- Jakšić, D. & Davidović, D. (2013) Razvoj kaznenog sistema u krivičnom pravu Srbije. *Specijalna edukacija i rehabilitacija* (12(4)), str. 525–538. <https://doi.org/10.5937/specedreh12-4260>
- Stevanović, Z. (2012) *Zatvorski sistemi u svetu*. Beograd: Institut za sociološka i kriminološka ispitivanja.
- Stevanović, Z. (2014) *Tretman osuđenika u zatvorskom sistemu Srbije*. Beograd: Institut za sociološka i kriminološka istraživanja.
- Stojanović, Z. (2020) *Krivično pravo – opšti deo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

Izvori na engleskom jeziku

- Danner, M. (2009) *US torture: voices from the Black sites*, *The New York Review of Books*, str. 69–77, dostupno na: http://www.nyc.duttyartz.com/images/Danner_BlackSites_NYRB.pdf

- Haney, C. (2003) *Mental health issues in long-term solitary and supermax confinement*, *Crime & Delinquency*, dostupno na: file:///G:/Mental_Health_Issues_in_Long-Term_Solitary_and_Sup.pdf
- Steyn, J. (2004) *Guantanamo bay: the legal black hole*, *International & Comparative Law Quarterly*, (53(1)), str. 1–15, dostupno na: <https://doi.org/10.1093/iclq/53.1.1>
- Subramanian, R. & Shames, A. (2013) *Sentencing and prison practices in Germany and the Netherlands: implications for the United States*, *Center for sentencing and corrections*, dostupno na: <https://www.prisonpolicy.org/scans/vera/european-american-prison-report-v3.pdf>
- Tolstrup, J. (2002) *The Danish prison model: normalization, openness and responsibility*, *Track Two : Constructive Approaches to Community and Political Conflict* (02), str. 39–43, University of Cape Town, dostupno na: <https://hdl.handle.net/10520/EJC111544>
- *The Danish prison and probation service – in brief*, *Criminal forsorgen* (2012), dostupno na: https://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/inbrief_updateddec.2012.pdf

Milica MILIĆ
Student of the Faculty of Law
University in Belgrade

PRISON SENTENCE IN THE 21ST CENTURY

Issue of criminality represents a complex problem that has no single answer or solution to it. In their intention to solve it, countries use two methods: prevention (influencing potential perpetrators not to commit offence, but also influencing perpetrators as to not reoffend), and punishment that uses wide spectrum of different sanctions. From that spectrum we address the punishment of incarceration as the subject for this paper. Prison sentence is the most important type of punishment, but alas, as everything else in this life, it is imperfect. In this paper, we will delve into the place that it holds in the legislature of specific countries, goals that it has to fulfill, methods of enforcing it, we will talk about its merits and shortcomings, and about overall impression about it. We will focus on the retribution and rehabilitation as main purposes of punishment and on the role that prison sentence plays in them.

Key words: criminality, prison, punishment, prevention